

Τό Θέατρο στις παραδουνάβιες ηγεμονίες

Στά βορειοδυτικά σύνορα τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, στις ηγεμονίες πού διοικούσαν διορισμένοι από τήν Ύψηλή Πύλη Φαναριώτες όσποδάροι τήν περίοδο από τό 1711 μέχρι τήν έκρηξη τής Έπανάστασεως του 1821, ή Τουρκική κυριαρχία ήταν κάπως χαλαρή. Έκει είχαν έγκατασταθει πολλοί Έλληνες. Οί Έλληνικές κοινότητες στις περιοχές αυτές άνθουσαν οικονομικά και είχαν τήν δυνατότητα νά διατηροϋν σχολεία. Συνήθιζαν στά σχολεία οί μαθητές νά απαγγέλλουν μέρη από τις άρχαιες Έλληνικές τραγωδίες πού διδάσκονταν. Η πρακτική αυτή είχε τούς έξής τρεις στόχους: α) Τήν άσκηση στή γλώσσα και τήν εξάσκηση στήν απαγγελία πού αποτελούσε πατριωτική διδασκαλία. β) Τήν υπενθύμιση μέσω τών έργων αυτών του πολιτισμού τών προγόνων. γ) Τήν έπισήμανση τής θλιβερής καταστάσεως πού επικρατούσε κάτω από τήν δουλεία.

Η σύγκριση ήταν αναπόφευκτη και πυροδοτούσε τόν πόθο για τήν έλευθερία. Έρασιτεχνικές θεατρικές παραστάσεις δίδονταν στά άρχοντικά τών ευπόρων και στις αυλές τών άρχόντων.

Από τά τέλη του 18ου αιώνα στις περιοχές αυτές ή θεατρική ζωή πρόβαλε δειλά μέ μεταφράσεις χειρόγραφες ή τυπωμένες, ξένων θεατρικών έργων όπως του κορυφαίου Γάλλου κωμωδιογράφου Μολιέρου, του Βενετσιάνου κωμωδιογράφου Κάρλο Γκολντόνι, του Πιέτρο Μεταστάζιο, του Βολταίρου, του Άλφιέρι, του Ρακίνα κ.ά. Μεταφραστές τών έργων ήσαν οί Κ. Κοκκινάκης, Γ. Ν. Σούτσος, Ί. Παπαδόπουλος, Γ. Σερούϊος, Μ. Χρισταρής, Ίάκωβος Ρίζος Ραγκαβής. Πρώτη, χρονολογικά, Έλληνίδα μεταφράστρια θεατρικών έργων ή Μητιώ Σακελλαρίου.

Ο Ρήγας Βελεστινλής (Φεραϊός) μετέφρασε “Τά Όλύμπια” του Μεταστάζιο, πού τυπώθηκε στή Βιέννη τό 1797. Ο Ρήγας πλαισιώνει τήν παρουσίαση του δράματος μέ αναφορές στό ένδοξο παρελθόν τών Ρωμιών, μέ παραπομπές στή Χάρτα του. Άν και ζούσε και δρούσε άνάμεσα στις μυλόπετρες τής Οθωμανικής τυραννίας και του Εύρωπαϊκού δεσποτισμού, τόλμησε νά γράψει μέ άραιά στοιχεία τήν λέξη “έλευθερία” στό χορικό τής πρώτης πράξεως του έργου. Ο συναγωνιστής του Άντώνιος Κορωναίος μάς πληροφορεί ότι σκοπός του Ρήγα ήταν «νά διαφωτίσει τούς Έλληνας περί του όποίοι ήσαν άλλοτε και όποίοι είναι τώρα».

Άλλες τραγωδίες του Μεταστάζιο πού, έξακριβωμένα, κυκλοφορούσαν μεταφρασμένες στήν Έλληνική ήσαν: “Άρταξέρξης”, “Άδριανός έν Συρία”, “Δημήτριος”, “Η ευσπλαχνία του Τίτου”, “Σιρόης” και “Κάτων έν Ίτύκη”. Τό 1801 τυπώθηκε στή Βιέννη τό δράμα “Λαόνικος και Ξανθίππη” σέ μετάφραση Δ. Χριστοδούλου (όνομα συγγραφέα δέν αναφέρεται) και τό 1804 τό έργο του Γουαρίνη “Πιστός Βοσκός” σέ μετάφραση Γ. Ν. Σούτσου.

Σέ δεύτερο στάδιο εμφανίζονται πρωτότυπα Έλληνικά έργα. Τό 1805 κυκλοφόρησε στή Βιέννη τό έργο “Δράμα ήρωϊκόν” του Άθανάσιου Χριστόπουλου. Έμπνευσμένη από τήν “Ιλιάδα”, ή τραγωδία αυτή έμεινε τελικά γνωστή μέ τόν τίτλο “Άχιλλεύς”. «Η καλλιτεχνική της άξία είναι άνύπαρκτη, αλλά ή σημασία ξεχωριστή, έπειδή πρόκειται για τό πρώτο νέο Έλληνικό έργο. Καθαρά θεατρική τάση δέν όδήγησε τόν συγγραφέα νά γράψει τόν παρακίνησε ό ήγεμόνας Μουρούζης», σημειώνει ό ιστορικός του θεάτρου μας Γιάννης Σιδέρης.

Άκολουθούν ή κωμωδία “Τά Κορακιστικά” και τά δράματα “Άσπασία” και “Πολυξένη” του “Ιάκωβου Ρίζου Νερουλού, τό άνώνυμο “Ο Λεωνίδας έν Θερμοπύλαις”, τά έργα του Ιωάννου Ζαμπέλιου “Ο Τιμολέων”, “Κωνσταντίνος Παλαιολόγος” και “Γεώργιος Καστριώτης”.

Έργα μέ σκηνές από τό άρχαίο δράμα παρουσιάσθηκαν τό 1803 στό Έλληνικό Γυμνάσιο του Ιασίου μέ τόν Θεόδωρο Άλκαίο. Τό 1805 παρουσιάσθηκε στήν αύλή του ήγεμόνα Άλέξανδρου Μουρούζη, στό Ιάσιο, τό έργο του Άθαν. Χριστόπουλου “Άχιλλεύς”. Τό 1810 έγινε στό Βουκουρέστι μιά θεατρική παράσταση από μαθητές τής Άκαδημίας. Καθοδηγούμενοι από τόν δάσκαλό τους Κ. Ιατρόπουλο, παρουσίασαν τό έργο “Φωκίων” (άγνώστου συγγραφέα, μεταφραστού), όπως μάς πληροφορεί έπιστολή του γραμματέα του ήγεμόνα Κ. Άργυρόπουλου. Τό έργο “Μύρτιλος και Χλόη” του Σάλομαν Γκέσνερ παίχθηκε στό Ιάσιο τό 1816. Τό 1818 παίχθηκε στό Βουκουρέστι τό έργο του Ι. Ζαμπέλιου “Τιμολέων” σέ σκηνοθεσία Κ. Ιατρόπουλου.

Μέ πρωτοβουλία τής Ραλλούς Καρατζά, κόρης του ήγεμόνα τής Βλαχίας Ιωάννου Καρατζά, παρουσιάσθηκαν στό Βουκουρέστι τό 1817 σκηνές από τίς τραγωδίες “Ιωάννης Βρούτος” του Βολταίρου και “Ορέστης” του Άλφιέρι καθώς και δραματοποιημένα άποσπάσματα από τό είδύλιο του Λόγγου “Δάφνις και Χλόη”. Η τραγωδία του Εύριπίδη “Εκάβη” παίχθηκε στό Γυμνάσιο του Άγίου Σάββα στό Βουκουρέστι τό 1819. Στίς 21 Νοεμβρίου 1819 ό “Ορέστης” του Άλφιέρι, στίς 17 Μαρτίου 1820 ό “Ιωάννης Βρούτος” του Βολταίρου και τόν Μάιο του 1820 ό “Φίλιππος Β΄” του Άλφιέρι.

Μέ τήν πάροδο του χρόνου από τίς θεατρικές παραστάσεις κλειστού κύκλου, σέ σχολεία και σέ αύλές ήγεμόνων, περνάμε σέ δημόσιες. Στήν Ραλλού Καρατζά όφείλεται ή δημιουργία του θεάτρου τής “Ερυθράς Κρήνης”. Οί παραστάσεις πλήθυναν. Έκμεταλλεζόμενη τήν παρουσία Βιεννέζικου θιάσου στό Βουκουρέστι, ή Ραλλού Καρατζά όργάνωσε παραστάσεις προσφέροντας σύγχρονα Εύρωπαϊκά θεάματα. Συγχρόνως έδινε τήν εύκαιρία στους Έλληνες έρασιτέχνες ήθοποιούς νά μαθητεύουν στήν ύποκριτική τέχνη. Ένας από αυτούς, ό Κωνσταντίνος Κυριακός Άριστίας (1800-1880), πού είχε διακριθεί, έστάλη στό Παρίσι, μέ ύποτροφία του ήγεμόνα, για νά σπουδάσει τήν ύποκριτική τέχνη. Ο πρώτος αυτός Έλληνας έπαγγελματίας ήθοποιός μαθήτευσε κοντά στον Γάλλο ήθοποιό Φρανσουά-Ζοζέφ Ταλμά. Επέστρεψε στή Ρουμανία και προσέφερε πολύτιμες ύπηρεσίες στή θεατρική

ζωή τῆς χώρας. Στό Βουκουρέστι ἔχουμε καί τίς πρῶτες Ἑλληνίδες ἠθοποιούς: Μαριγῶ Ἀλκαίου, Μαρία Παπαῖ-Ἰωάννου καί Μαριῶρα Μπογδανέσκου.

Ἡ δραστηριότητα τῆς Ραλλοῦς Καρατζᾶ στόν χώρο τοῦ Θεάτρου διεκόπη μέ τήν ἀναχώρηση τοῦ ἡγεμόνα πατέρα της ἀπό τό Βουκουρέστι. Ἡ προσπάθεια συνεχίστηκε ἐπί τοῦ διαδόχου του Ἀλέξανδρου Σούτσου. Μοχλός ὁ Ἰάκωβος Ρίζος Ραγκαβῆς. Στό ἐποπτικό συμβούλιο τοῦ θεάτρου συμμετεῖχαν, ἐκτός τῶν ἄλλων, ὁ ἐκ τῶν ιδρυτῶν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας Νικόλαος Σκουῖφος, ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος καί ὁ ἐπίσκοπος Βουζαίου Κωνστάντιος.

Ἡ θεατρική δραστηριότητα στίς περιοχές αὐτές εἶχε τήν ὑποστήριξη τῶν ἡγεμόνων, τῶν ἐκπαιδευτικῶν, τῶν λογίων καί ὄλων ἐκείνων πού ὀραματίζονταν τήν ἀπελευθέρωση τοῦ Γένους. Ὁ Ἰωάννης Καρατζᾶς, ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας (1812-1818), μετέφρασε κωμωδίες τοῦ Γκολντόνι καί ἔγραψε θεατρικά ἔργα. Ὁ Κοραῆς παρώτρυνε τόν Ἰωάννη Ζαμπέλιο: «Γράψον, γράψον, περιποιήθητι τήν Μοῦσαν διά τῆς νέας γλώσσης μας, καί θέρμανον τῶν ὁμογενῶν τά στήθη διά τήν Ἀνάστασιν τῆς πατρίδος».

Τό θέατρο στίς παραδουνάβιες ἡγεμονίες ἦταν πατριωτικό καί προετοίμασε τόν μεγάλο ξεσηκωμό. Ὑπενθυμίξε τό ἔνδοξο παρελθόν, προέβαλλε τίς μεγάλες μορφές του καί παρακινοῦσε σέ ἀγῶνα γιά τήν ἀποτίναξη τῆς δουλείας. Ἀποτελοῦσε ἕναν ἄλλο θούριο. Οἱ ἐρασιτέχνες ἠθοποιοί, μεγάλοι καί μαθητές, οἱ μεταφραστῆς καί συγγραφεῖς θεατρικῶν ἔργων εἶχαν πάρει τήν σκυτάλη ἀπό τόν Ρήγα Φεραῖο. Μετά τήν παράσταση τοῦ ἔργου “Φωκίων” πού δόθηκε στό Βουκουρέστι τό 1810 ἀπό μαθητές τῆς Ἀκαδημίας πρὸς τιμὴν τοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ Σουλτάνου, ὁ ἡγεμόνας μάλωσε τόν μαθητὴ Φωτίδη, τόν πρωταγωνιστὴ, γιά τήν θερμότητα μέ τήν ὁποία διετύπωσε τούς ὑπαινιγμούς γιά ἀνεξαρτησία πού εἶχε τό ἔργο. Τόν ἐπαίνεσε γιά τήν τέχνη του, ἀλλά καί «διά γλώσσης πατρικῆς καί ἡρέμου ἐπέβαλεν αὐτῷ συνοχήν τῶν πόθων δι’ ἄλλον ἐπικαιρότερον χρόνον».

Ἡ ἀνταπόκριση τοῦ κοινοῦ ἦταν μεγάλη. Ὁ ἐνθουσιασμός τῶν θεατῶν ἔφθανε στό παραλήρημα. Δέν μπορούσαν νά κρύψουν τά αἰσθήματά τους. Οἱ ὑπεύθυνοι προβληματίζονταν μήπως αὐτό ἀποτελέσει πρόκληση γιά Τούρκους καί Ρουμάνους. Καί ἡ Αὐστρία τοῦ Μέτερνιχ ἦταν δίπλα.

Ἡ αὐλαία τῆς θεατρικῆς ζωῆς στίς παραδουνάβιες ἡγεμονίες ἔκλεισε τό 1820, γιατί τόν Ἰανουάριο τοῦ 1821 ἀνοῖξε τό θέατρο τοῦ πολέμου μέ σκηνοθέτη τόν Ἀλέξανδρο Ὑψηλάντη καί ἠθοποιούς τά παληκάρια τοῦ Ἱεροῦ Λόχου. Τά ἐπί σκηνῆς δρώμενα ἔγιναν ἀγῶνες καί θυσίες στό πεδίο τῆς μάχης. Στό Δραγατσάνι ἔπεσε καί ὁ ἠθοποιός τῆς Ὀδησοῦ Σπυρίδων Δρακούλης. Ὁ Κυριάκος Ἀριστίας τραυματίσθηκε, διέφυγε στήν Ἰταλία καί κατόπιν ἔφθασε στήν Ἑλλάδα. Ὁ ἠθοποιός Θεόδωρος Ἀλκαῖος πῆρε τήν φλόγα τοῦ Δραγατσανίου καί τήν κράτησε δίπλα στόν δαυλό τοῦ Παπαφλέσσα καί τοῦ Κανάρη πολεμῶντας στά νησιά καί στήν ἠπειρωτική Ἑλλάδα.

Νίκος Τσιρώνης